

הרב יהודה זולדן

אחריות על נזקי אש של נרות חנוכה

בבא קמא סב ע"ב

פרשת וישלח מסתיימת ברשימת אלופי עשו, ובתחילת פרשת וישב נזכרים תולדות יעקב - יוסף. על הקשר ביניהם, כתב רש"י:

הפשתני הזה, נכנסו גמליו טעונים פשתן. הפחמי תמה: אנה יכנס כל הפשתן הזה? היה פיקח אחד משיב לו: ניצוץ אחד יוצא ממפוח שלך ששורף את כולו. כך יעקב ראה כל האלופים הכתובים למעלה, תמה ואמר: מי יכול לכבוש את כולך? מה כתיב למטה: "אלה תולדות יעקב יוסף" (בראשית לז, ב) דכתיב: "והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש" (עובדיה א, יח). ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כולם.¹

המפגש בין יעקב לעשו הוא מפגש שבין אש לפשתן. יעקב הוא הפחמי לו היכולת לשרוף את הפשתן- הקש, ויוסף הוא הניצוץ שמבעיר את כל הפשתן- הקש.

האזכור בערב חנוכה של גמל הטעון פשתן ואש השורפת אותו, מקשרת אותנו למשנה העוסקת במי שהזיק בנר חנוכה כשהפשתן שעל הגמל נדלק בנר חנוכה ושרף את כל הבנין, ומכאן לעיון במי שמזיק בחפץ בו הוא קיים מצווה.²

מזיק בנר חנוכה ובסוכה

את נרות חנוכה מניחים בפתח הבית ברשות הרבים.³ המשנה עוסקת בנזק שנגרם מנר חנוכה: גמל שהיה טעון פשתן ועבר ברשות הרבים ונכנס פשתנו לתוך החנות, ודלקו בנרו של חנווני והדליק את הבירה, בעל הגמל חייב. הניח חנווני נרו מבחוץ, החנווני חייב. רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור.⁴

בתוספתא מובאת דעת חכמים החולקים על דברי ר' יהודה באשר לנר חנוכה: היה ר' יהודה אומר בנר חנוכה פטור מפני שהניח ברשות. וחכמים אומרים בין זה ובין זה חייב. כגון אילו מסככין על פתחי חניותיהן ברשות הרבים בחג, אע"פ שיש להן רשות ובא אחר והוזק בהן הרי זה חייב.⁵

הגמרא מסבירה את טעמו של ר' יהודה:

רבי יהודה אומר: בנר חנוכה - פטור, מפני שהוא ברשות; מאי לאו משום רשות בית דין! לא, משום רשות מצווה; דתניא, רבי יהודה אומר: בנר חנוכה - פטור, מפני שהוא רשות מצווה.⁶

¹ רש"י, בראשית לז, א. דברי רש"י מבוססים על דברי מדרש רבה, בראשית [וילנא] פרשה פד, ה. רש"י כבר הזכיר את היכולת להלחם בעשו, בעת שיוסף נולד: "כאשר ילדה רחל את יוסף - משנולד שטנו של עשו, שנאמר: 'והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש' (עובדיה א, יח), אש בלא להבה אינו שולט למרחוק. משנולד יוסף בטח יעקב בהקב"ה ורצה לשוב" (רש"י בראשית ל, כה).

² לנושא זה נקשר גם סוגית היזק בגופו של המזיק בעת קיום מצווה. בעת ריצה בערב שבת לצורכי מצווה (בבא קמא לב ע"א- ע"ב), ובעת שמחת מצווה (סוכה מה ע"א תוד"ה מיד). דברינו יתמקדו אך ורק במזיק בחפץ בו מתקיימת מצווה. ראה: פרופ' אליאב שוחטמן, "אחריותו בנזיקין של הממלא חובה חוקית במשפט העברי", סיני, עג (תשל"ג), עמ' קלז- קנד, שהשווה בין הסוגיות.

³ שבת כא ע"ב.

⁴ משנה בבא קמא ו, ו.

⁵ תוספתא בבא קמא [ליברמן] ו, כח. דברי ר' יהודה נזכרים בתלמודים במספר מקומות: ירושלמי בבא קמא ו, ח; בבלי שבת כא ע"ב; בבא קמא כב ע"א, ל ע"א; בבא מציעא קיח ע"ב.

הרשות היא לקיים כך את המצווה, ועל כן בעל הנרות שהניחם מחוץ לביתו- חנותו, פטור לשלם: "שברשות פרסום מצווה הניחה שם".⁷

חכמים חולקים על ר' יהודה, ולדבריהם תקנת חכמים להדליק את המנורה בפתח הבתים במקום הפונה לרשות הרבים על מנת לפרסם את הנס, איננה פוטרת את בעל המנורה מתשלומים אם נגרם נזק לגופו או לרכושו של אחר: "הניח החנווני נרו מבחוץ החנווני חייב אף בדמי פשתן, מפני שהניח נרו מבחוץ, ואפילו נר חנוכה היה לו לישב ולשמור".⁸

חכמים משווים את המזיק בנר חנוכה לאותם המקימים סוכות ברשות הרבים בחג סוכות ועובר אורח ניזוק מהסוכה,⁹ ומכאן שאין שום יתרון לעדיפות להניח נר חנוכה בפתח הפונה לרשות הרבים, ואין זה פוטר מתשלומי נזק.

הרשב"א טוען שר' יהודה מסכים לדברי חכמים שהמזיק בסוכתו ברשות הרבים יהיה חייב: ומיהו לא כל מוציא ברשות מצווה פטור, שאלו עשה סוכה דמצווה על פתח ביתו מבחוץ והוזקו בו חייב כדאיתא בירושלמי כגון אלו שעושין סוכות בפתח חנויותיהם בחג מפני שהוא רשות ובא אחר והוזק בו חייב, אלא כי קאמר ר' יהודה בנר חנוכה שהוא מצווה להניחה על פתח ביתו משום פרסומי ניסא.¹⁰

הנחתו של הרשב"א היא שסיבת הפטור לפי ר' יהודה בנר חנוכה היא, שהחובה למקם את הנרות בפתח הפונה לרשות הרבים הוא מפני שכך אופן קיום המצווה. בשונה מסוכה בה מיקום הסוכה ברשות הרבים איננו מהותי באופן קיום המצווה. להלכה נפסק כחכמים ולא כר' יהודה.¹¹

אדם הדליק נר חנוכה בבית מלון בניגוד להוראות וגרם נזק בחדרו

⁶ בבא קמא ל ע"א.

⁷ רש"י שבת כא ע"ב ד"ה בנר. ובאופן דומה: רש"י בבא קמא כב ע"א ד"ה בנר, ובבא קמא ל ע"א ד"ה מאי וד"ה וה"ג. כך גם: רשב"א בבא קמא סב ע"ב; ריטב"א שבת כא ע"ב ד"ה הניח; הרב מנחם המאירי, בבא קמא ל ע"א, ועוד. לדברי רבנו יונתן מלוניל, בבא קמא סב ע"ב, לפי ר' יהודה, בעל הגמל יהיה פטור. דנו בכך: הרב אריה לייב מגור, שפת אמת שבת כא ע"ב; הרב יהושע וולק, פני יהושע, בבא קמא כב ע"א.

⁸ רמב"ם הל' נזקי ממון יד, יג. יש הגורסים: "מפני שהיה לו לישב ולשמור", או: "היה לו לישב ולשמור". ראה: הרב נחום רבינוביץ, יד פשוטה שם. הרב משה סופר (חידושי חתם סופר שבת כא ע"ב) תמה על הסברו של הרמב"ם: "וזה תימא כל המדליק צריך לישב על פתחו ולא נשמע דבר זה". לדבריו רק בחנווני חייבו חכמים משום שהוא יכול להדליק בפנים, ויהיה פרסום הנס כי רבים משכימים לפתחו, ומה שמדליק בפתח רה"ר זהו רק מצווה מן המובחר, וגם על כך חולק ר' יהודה, והלכה כמותו כמו שמוכח בגמ' בבא קמא לב ע"א באשר למי שרץ בערב שבת והזיק, פטור. נראה שחנווני זוהי רק דוגמא, וגם כלפי אדם רגיל ניתן לומר שידליק בפתח ביתו, ובני ביתו או שכניו יראו את המנורה. השכיחות שיגרם נזק היא דוקא במקום השוק, ברשות הרבים, בו אנשים הולכים עם ציוד, בעלי חיים וכד', ועל כן צוינה דוגמא זו. ר' יהודה עצמו דורש שהדרך ברשות הרבים תהיה נוחה למעבר גמל טעון פשתן: "אילן שהוא נוטה לרשות הרבים קוצץ כדי שיהא גמל עובר ורוכבו. רבי יהודה אומר: גמל טעון פשתן או חבילי זמורות" (משנה בבא בתרא ב, יד). אין מקום להשוות בין פטור מי שמזיק בעת קיום מצווה בגופו, ואין מי מהפוסקים הסובר שהלכה כר' יהודה כשמזיק בחפץ מצווה.

⁹ ראה מאמרי: "בניית סוכות ברחובות ארץ ישראל", זמני יהודה וישראל, מכון התורה והארץ: שבי דרום תשע"ה, עמ' 370-380.

¹⁰ רשב"א, בבא קמא סב ע"ב. מפרשי הירושלמי בבבא קמא ו, ח, דנים בדברי הרשב"א כשהנחתם היא שר' יהודה חולק על חכמים גם ביחס לסוכות, והמובא מהירושלמי, אילו הם דברי חכמים, לא מדברי ר' יהודה. ראה: מראה הפנים, ציון ירושלים, ונתיבות ירושלים בירושלמי שם, מנחת ביכורים בתוספתא שם. עוד דנו בדברי הרשב"א: הרב משה סופר, חידושי חידושי חתם סופר לסוכה לא ע"א; הרב יוסף שאול נתון, שו"ת שואל ומשיב מהדורה א חלק א סימן קכו; הרב דוד שפרבר, שו"ת אפרסקתא דעניא, חלק א סי' קמח.

¹¹ רמב"ם הל' נזקי ממון יד, יג; טור ושולחן ערוך חושן משפט סי' תיח, יב; מאירי בבא קמא סב ע"ב, ועוד. הרב דוד פרדו, חסדי דוד, תוספתא בבא קמא ו, ח, דן מדוע הרמב"ם לא פסק כך בצורה מפורשת גם ביחס לסוכה, אך נראה שדבריו הברורים של הרמב"ם בנר חנוכה הם דוגמא לכל מזיק בחפץ של מצווה. ראה עוד: מראה הפנים לירושלמי בבא קמא ו, ח.

הרב אליעזר צבי זיכרמן דן במקרה בו אדם ששכר חדר בבית מלון בחנוכה ללינה בלבד. על אף שבדף ההוראות היה כתוב: "אין להעלות אש בחדרים", הוא פעל בניגוד להוראות והדליק נר חנוכה. הגם ששמר על הנרות, הוילון התלקח, ונגרם נזק למלון. בעל המלון – המשכיר, תבע אותו לשלם על פשיעתו, ולעומתו טען השוכר שהיה זה אונס ושוכר פטור. בנוסף טען השוכר, שההוראה שלא להדליק אש בחדר היא הוראה כללית, "אך אין חלות על נר חנוכה, ומכיוון שיש חובה להדליק, המלון חייב לאפשר לאורחיו לקיים את המצווה כהלכתה, והוא איננו יכול להדליק בחדר האוכל, כיון שאינו אוכל שם, והוא כאמור שכר את החדר במלון ללינה בלבד.¹²

בפסק הדין נוטה הרב א"צ זיכרמן לפטור את המזיק מדליק הנרות, מכמה סיבות:
א. משכיר חייב לאפשר לשוכר לקיים מצוות, ומאחר שאין לו ברירה אחרת אלא להדליק בחדר, על מנת כן השכיר לו.

ב. הלכה היא שמזיק בנר חנוכה חייב, אבל הרי"ף (שבת ט ע"ב בדפי הרי"ף) סובר שפטור, ומה גם שהוא ישב ושמר "והרי זה אונס, ושוכר פטור מאונסין".

ג. הלכה היא שהמשכיר לא יכול למנוע מהשוכר דבר שהוא חייב לעשותו, כמו שנפסק בשולחן ערוך חושן משפט סימן קנד סעיף ב: "המשכיר ביתו לבעל הבית אחד, ואחר כך הביא עמו קרוביו או מיודעיו לשכון עמו כאחד בבית זה, הרי המשכיר מעכב. ואם הם סמוכים על שולחנו, אינו יכול לעכב עליו לא השותף ולא המשכיר". "מכאן שכל דבר שאין ברירה וידוע שהשוכר יעשה זאת, הרי הוא רשאי ואין זה נכלל בהוראות הסטנדרטיות התלויות בחדרו מזה זמן רב. ההוראה לא להעלות אש בחדר, לא כוללת נר חנוכה, כי הכרחי לקיימה שם על פי ההלכה. ומסיים: וצ"ע.
להלן מספר הערות על פסק דין זה.

א. שעת סכנה

המשכיר קבע באופן גורף שאין להדליק אש בחדרים, מחשש לסכנת דליקה, ולא נתן דבריו לשיעורין. זכותו לתבוע זאת מכל שוכר, ושלא לסמוך על שמירתו של איש מפני האש. הדרישה איננה נובעת מרשעות או כדי למנוע מאורחי המלון לקיים מצוות, אלא בשל חשש לשרפות. כל המבקר בבית מלון מודע לכך שאין להדליק אש בחדרים, וגם בערבי שבתות וחגים מדליקים נרות במבואה ("לובי"), בחדר האוכל, או במקום מרכזי אחר.¹³ החשש מסכנה, אכן מאפשר להדליק נרות חנוכה במקום אחר, ולא במקום המועדף: "ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו".¹⁴ "שעת הסכנה" האמורה שם היא סכנה למדליק, מפני גויים שהציקו וגזרו שלא להדליק, אך שעת סכנה יכולה להיות גם: "סכנת צער או איבה כמו בצרפת",¹⁵ או סכנה מגנבים.¹⁶ נראה שעל פי עקרונות

¹² הרב אברהם צבי זיכרמן, "הדליק נר חנוכה במלון ונגרם נזק בחדרו", בית דוד, (זכרון טוביה), עמ' תקצה-תקצו.

¹³ ראה: הרב ישראל רוזן והרב ליאור לביא, "פמוט חשמלי בשבת בבתי מלון ובבתי חולים", תחומין, לה (תשע"ה), עמ' 25-35 [תקציר המאמר פורסם באמונת עתיד, 108 (תמוז תשע"ה), עמ' 86-92]. בשל העובדה שאסור להדליק אש בחדרים בבתי המלון מסיבות בטיחותיות, וכן בשל העובדה שבחדרי המלון קיימים גלאי אש ועשן והדלקת נרות שבת בחדר עלולה להפעילם ולגרום לאזעקה ולבהלה גדולה. הצעתם היא להדליק בפמוטות חשמל. הם לא עסקו בענין הדלקת נרות חנוכה באמצעות חשמל למתארחים בבית מלון בימי חנוכה. פוסקים עסקו בענין הדלקת נרות חנוכה באמצעות חשמל. ראה בסיכום הדעות באנציקלופדיה תלמודית ערך: חשמל.

¹⁴ שבת כא ע"ב.

¹⁵ ריטב"א שבת כא ע"ב ד"ה ובשעת.

אלו "שעת סכנה" יכולה להיות כל סיטואציה שמביאה לידי סכנה, וכדברי הראב"ה: "פירוש בשעת הסכנה שגזרו על המצות, והוא הדין סכנה אחרית, כגון אנו שאנו דרים בין הגוים, ולהכי לא מדליק מבחוץ".¹⁷ מכאן שגם סכנה שהמדליק יגרום לה בעת הדלקתו, היא סיבה לשנות את מיקום המנורה, ועל כן במקום שיש סבירות גבוהה מאד שגר חנוכה יגרום לבעירה ויסקן חיי נפשות ורכוש, אזי אין להדליק שם. כך למשל ינהג חייל הנמצא במתקן צבאי בו אסור להדליק אש בשל תחמושת או חומרים דליקים אחרים. הוא לא יוכל להדליק שם בשל הסכנה.¹⁸ מהלכה אחרת בהלכות הדלקת נרות ניתן ללמוד שאין להדליק בדבר שעלולים לגרום לבעירה:

נפט... אין מדליקין בהן חורא דהוא סכנה.¹⁹

אין מדליקים ביום חול, ואף לא נר שבת ונר חנוכה בנפט לבן, מפני שהוא עף ויש בזה סכנה. אמנם בכל נר או חומר בעירה אחר יש מימד של סכנה, אעפ"כ חכמים קבעו שלא להדליק בחומר בעירה שידוע שהוא עלול בקלות להתלקח ולגרום נזק.²⁰ מכאן יש להסיק שאין זה משנה אם הנזק יגרם מחומר הבעירה עצמו, או בשל קירבתו לחומרים דליקים אחרים. במקום בו הממונים חוששים, אין להדליק שם.²¹

ב. מקום ההדלקה

טענה נוספת בפי השוכר שאין לו ברירה והמקום היחידי שהוא יכול להדליק נר חנוכה זה בחדר. כידוע המקום המועדף מבחינת ההלכה הוא בפתח הבית הפונה לרשות הרבים, ואם כן יכול היה

¹⁶ הלכות קצובות מהגאונים, הלכות חנוכה, אות ב, מהדורת ר"מ מרגליות עמ' 81 - 82. ראה מאמרי: "מנורת חנוכה- משעת סכנה לשעת תקומה", מועדי יהודה וישראל, מרכז שפירא תשס"ד, עמ' 235-253.

¹⁷ ראב"ה, ח"ג - הלכות חנוכה סימן תתמג.

¹⁸ גם בחדרי מגורים רגילים או באהלים, ההמלצה בצבא שלא להדליק שם, גם בשל חשש שרפות. ראה: הרב שלמה גורן, פסקי הלכות צבא, תל אביב תשכ"ט, עמ' 236-237; הלכה כסדרה בצה"ל, (עורך: הרב ש"ד רוזנברג), תל אביב תשס"ו, חלק א עמ' 84. גם בחדרי פנימיות בישיבות וכד', דנים הפוסקים היכן יש להדליק – בפנימייה, בחדר האוכל, בבית המדרש, ויש שהמליצו שבשל חשש שרפות ידליקו במקום מרכזי ולא בחדרים. ראה למשל: הרב יעקב אריאל, "מקום הדלקת נרות חנוכה לבחורי ישיבה", שו"ת באהלה של תורה, כפר דרום תש"ס, חלק ב, עמ' 360-361. בתשובה אחרת "הדלקת נר חנוכה במקום איסור נזק", שם, עמ' 335-341, טען הרב יעקב אריאל שהמדליק במקום בו נאסר עליו ע"י בעלי המקום להדליק מחשש סכנה, לא יצא ידי חובת הדלקה גם אם בפועל לא נגרם כל נזק, מאחר וזו מצוה הבאה בעבירה, ועליו להדליק שנית במקום אחר.

¹⁹ ירושלמי שבת ב, א; בבלי שבת כו ע"א; רמב"ם הל' שבת ה, י. על זיהויו של נפט לבן, ראה: זהר עמר ואורית שווקי, במה מדליקין, אלקנה תשס"ג, עמ' 94-96; שמואל וזאב ספראי, משנת ארץ ישראל- מסכת שבת חלק א, ירושלים תשס"ט, עמ' 125-131.

²⁰ הרב שלמה קלוגר, שו"ת האלף לך שלמה חלק אורח חיים סימן קיז, דן האם ניתן להדליק בבית הכנסת בנפט לבן ביום חול, כי יש הטוענים שכעת הוא מזוקק ואין בו סכנה. בתשובתו כותב שאם אכן כן אפשר להתיר, אך כדאי להתייעץ עם מומחים נוספים, "דבכל נר ובכל אש אפשר שיבא ממנו שרפה לפעמים גם לאדם אם יתחיל לשרוף בגדיו רק כיון דלא שכיח לא חיישינן ליה", ואילו בנפט לבן חששו בשל תכונותיו שהוא עף ומזיק. בסיכומה של התשובה הוא אוסר להדליק בו.

²¹ יש מבין התנאים שאסרו להדליק נר שבת בחומרי בעירה המפיצים ריח רע, כמו זפת או עטרן (משנה שבת ב, ב; תוספתא ברכות ד, טז), לא מפני שהריח מזיק לבריאות אלא מחשש שהמדליק לא יוכל לסבול את הריח ויצא מביתו, ולא יהיה לו עונג שבת (שבת כה ע"ב). מכאן שהשמנים בהם מדליקים, גם אם הם מפיצים ריח, אין סיבה לפסול את ההדלקה בהם. בחנוכה תשס"ב, הטיל סגן נשיא בית משפט השלום בירושלים, השופט י' צור, צו האוסר על אדם להדליק מנורת חנוכה בפתח חדר מדרגות, מאחר שלטענת השכנים נדף ריח רע ממנה. לאחר מספר ימים הוא ביטל את הצו, וקבע כי ניתן להדליק את המנורה משום שהוא בדק ומדובר במנורת חנוכה קטנה שאטומה עם זכוכית ואין נודף ממנה ריח רע שמצדיק את הבקשה לאסור להדליקה. השופט חייב את השכן בהוצאות משפט (ע"פ עיתון 'בשבע', כ"ח כסלו תשס"ב). בהקשר זה יש להוסיף, שחסידי חב"ד נוהגים להדליק מנורות גדולות בחוצות הערים בארץ ובעולם, והם ניהלו מספר פעמים מערכות משפטיות כנגד כאלה שראו בכך כפיה דתית, או יהודים שחששו שהדבר עלול לעורר אנטישמיות, הפרעה, ועוד.

להדליק בפתח בית המלון. אם אי אפשר מסיבה כלשהי להדליק שם, הרי הוא אנוס ופטור.²² אפשר גם שישתתף בפרוטה עם בעל המלון- אכסנאי, ולוודא שאכן מדליקים בפתח המלון.²³ ההשוואה לשוכר בית שרשאי לעשות בו מה שהוא חייב, כמו להכניס לשם את בני ביתו הסמוכים על שולחנו איננה דומה לכאן. אדם השוכר חדר במלון, משלם ע"פ מספר האנשים הלנים בחדר, והוא איננו יכול לשלם עבור מיטה אחת, ולהביא לחדרו אנשים נוספים שילוו שם (על מיטות או על מזרונים על הרצפה), גם לא כאלה הסמוכים על שולחנו. מכאן, שעל שוכר חדר במלון לפעול בהתאם להוראות המשכיר בכל המישורים, ואין הוא יכול לנהוג כרצונו, ובודאי לא בדברים הכרוכים בסכנה ע"פ הבנתו ודרישתו של המשכיר, ועל כן דינו כמזיק בנר חנוכה וחייב לשלם.²⁴

סיכום

מזיק בנר חנוכה ובכל חפץ מצווה יהיה חייב, מאחר והחובה לקיים מצווה איננה פוטרת מחובת השמירה והזהירות שלא להזיק בה ובעת קיום המצווה, ובודאי כשהזהר על כך בצורה ברורה.²⁵

²² הרב אברהם שיינפלד, חוק לישראל- נזיקין, ירושלים תשנ"ב, עמ' 24, כתב שכשאי אפשר לקיים את המצווה אלא בדרך שתגרום נזק, אסור לקיים את המצווה, והוכחתו מההלכה שאבל איננו קורע אם הוא לבוש בגד שאול או גזול, ואם קרע לא יוצא ידי חובת קריעה כי זו מצווה הבאה בעבירה (שו"ע יו"ד סי' שמ). אמנם כאן בשונה מקריעת בגד, אין הכרח שיגרם נזק, אלא שאם יגרם יהיה בעל חפץ המצווה חייב.

²³ הרב יצחק שכטר, שו"ת ישיב יצחק, חלק יג סימנים פא- פד דן בשאלה האם אכסנאי שהשתתף בנר חנוכה, משתתף גם בנזק. לדבריו הוא פטור, מאחר ותשלום הפרוטה לא הופך אותו לשותף משפטי בנרות, ומלבד זאת הלכה היא שמסר אשו לשומר או לפיקח פטור.

²⁴ הרב א"צ זיכרמן (לעיל הע' 12) ציין עוד שהרמב"ם והשו"ע פסקו להלכה שהמזיק בנר חנוכה חייב, אבל לדעת הרי"ף הלכה כר' יהודה שפטור. אכן ברי"ף (שבת ט ע"ב בדפי הרי"ף), כתוב שמזיק בנר חנוכה פטור, אך משפט זה מוקף בסוגרים, והוא כנראה הודפס בטעות, כדברי שלטי גיבורים שם אות ג, והש"ך בחושן משפט סי' תיח ס"ק ה, וכן אינו מופיע בכתבי יד. ראה: פרופ' אליאב שוחטמן (לעיל הע' 2) בהע' 19 במאמרו שם. גם אם הדברים אכן היו כתובים ברי"ף, לא מובן איך ניתן לפסוק כדעת יחיד. בנוסף, הרי"ף (בבא מציעא עב ע"ב בדפי הרי"ף), כותב שאין הלכה כר' יהודה. הרב משה הלוי רבינוביץ, "היזק מחמת מצווה" מלילות, א (תשנ"ח), עמ' 193-201, כותב אף הוא שראוי לפטור אדם שקיים מצווה ברה"ר ואחר ניזוק ממנה, מאחד הטעמים: משום שעשה ברשות, ע"פ דעת ר' יהודה, אם כי לרוב הראשונים אין הלכה כמותו, אלא שכך פסק הרי"ף. כאמור, גם הרי"ף לא פסק כר' יהודה. הטעמים הנוספים בדבריו שם אינם קשורים למזיק בחפץ מצווה אלא למזיק בגופו בעת קיום מצווה.

²⁵ באופן כללי, מוטל על כל אדם להזהר מלהזיק, "דיותר יש לאדם לזהר עצמו שלא יזיק אחרים משלא יזיק" (תוספות בבא קמא כג ע"א ד"ה וליחייב). השופט אליקים רובינשטיין, האריך להביא מקורות מספרות המשפט העברי, על חובת הזהירות וההימנעות מלהזיק, כולל גם מהלכת מזיק בנר מצווה. ראה: רע"א 10721/05 "אליהו" - חברה לביטוח בע"מ נ' אברהמים יונאן ואח' (לא פורסם); ע"א 826/03: אוסם תעשיות מזון בע"מ נ' סמגיה יעקב תק-על-2004(4) 3066. ראה מאמרי: "אל תזיק", באי קמא- חוברת עזר לר"מ, הוצאת מרכז ישיבות בני עקיבא, ירושלים תשס"ד, עמ' 25-34.